

SLOVOTVORBA

Slovotvorba – modelová cvičení **Bydlet 1 a Bydlet 2**

Cíl: Cvičení by měla pomoci žákům chápat vztahy mezi příbuznými slovy. Ilustrujeme na cvičení se slovem bydlet a odvozeninami, možné aplikovat na další, nejen vyjmenovaná slova.

Aplikace: poznávání češtiny jako druhého/cizího jazyka, procvičování učiva SŠ, využití při nácviку didaktického testu

Cílová slova: *bydlet, bydlení, bydlíště, obydlí, bydlo, zabydlet se, zabydlený, vybydlený, spolubydlíci*

Slovotvorba v didaktickém testu

Cíl: nácvik cvičení v didaktickém testu, opakování učiva SŠ z oblasti slovotvorby, rozšiřování povědomí o češtině jako druhém/cizím jazyce

Zdroje:

- Didaktický test 5, Kol. autorů: Maturita 2016–2017. Didaktis, Brno. Úloha 21/str. 63.
- Didaktický test, jaro 2017, dostupný z: https://dokumenty.cermat.cz/Sdilene%20dokumenty/MATURITA/Maturita%202017/P%C3%ADsemné%20zkoušky%20SČ%20MZ%202017/ČJL/CJL_jaro_2017_DT.pdf
- Zdroj definic (upraveny a zkráceny): Kol. autorů: *Komunikace v českém jazyce pro střední školy*. Učebnice. Didaktis, Brno. 2013.
- K metonymii: Rauchová, N.: *Metonymie* (ppt). III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT. CZ.1.07/1.4.00/21.2880.

Autorka: Mgr. Linda Doleží, Ph.D.

Slovotvorba: Bydlet 1

Bydlet = žít v domě, v bytě, ve městě, na vesnici, na ulici. *Bydlím v bytě. Bydlím v Brně.*

Bydlení = Co? *Mám hezké bydlení – velký dům, zahradu a garáž.*

Bydliště = místo, adresa. *Mám trvalé bydliště v Praze.*

Spolubydlící = bydlíme spolu = jsme spolubydlící (Pozor: jeden spolubydlící, jedna spolubydlící, tři spolubydlící, pět spolubydlících)

1. Vyber nejlepší slovo/slova:

- Náš byt je moc malý. Hledáme nové *bydliště /bydlení/ spolubydlící*.
- Každý člověk má adresu, to je jeho *bydlení / spolubydlící / bydliště*.
- V bytě jsme dva, nebydlím sám, mám *bydlení / spolubydlící / bydliště*.

2. Napiš 3 příklady ke každému vzoru:

bydlet	bydlení
uklízet	uklizení

3. Vymysli další místa:

Bydliště – *parkoviště*,

4. Co spolu dělají?

Spolubydlící – <i>bydlí spolu</i>	Spoluhráči –
Spolumajitelé –	Spoluzáci –
Spolujezdci –	Spolupracovníci –

Slovotvorba: Bydlet 2

1. Doplňte slova do vět. Každé slovo použijte jen jednou. Slovo nemusíte měnit. Když slovu nerozumíte, dívejte se na formu slova a na větu.

vybydlený - bydlo - zabydlely - obydlí - zabydlený

- Lidé si začali stavět svoje _____ na skále, protože ve městě je málo místa.
- Změnil práci. Teď je smutný, protože nová práce je špatná. Pálilo ho dobré _____ a teď toho lituje.
- Pod střechou se _____ vosy.
- Náš dům už je hezky _____, máme všechno.
- Ten starý dům je úplně _____, nic tam není.

Význam a použití slov:

obydlí = bydlení (staré slovo). *Lidé staví svoje obydlí na skále.*

bydlo = bydlení (staré slovo). *Pálí ho dobré bydlo* = není spokojený.

zabydlet se = začít někde bydlet. *Zabydlel se v novém bytě.*

zabydlený = začal někde dobře bydlet. *Je už hezky zabydlený v novém pokoji, má tam všechno.*

vybydlený = prázdný (pokoj, dům, byt)

2. Který pokoj je zabydlený a který je vybydlený?

(Obrázek 1 – zdroj <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/238870-veseli-rozstehovalo-lidi-z-tamniho-ghetta/>, obrázek 2 – zdroj <http://www.kuchynejinak.cz/clanek/dvirka-kuchyne-lak/>)

3. Přečtěte si text. Chtěli byste takto bydlet?

„Ptačí budky“ pro lidi jsou obydlím budoucnosti. Mají tři patra.

Skalní domky jsou připevněny ve výšce několika metrů nad zemí. I když jsou velmi malé, mají tři patra. Domky na skalách nejsou určeny zájemcům, kteří mají strach z výšek. Tento unikátní projekt architektů Elisabetty Gabrielli a Pontuse Öhmana představuje netradiční **bydlení** budoucnosti. Cíl architektů je jasný – vyřešit problémy s **bydlením** v *přelidněných* městech. *Třípatrové domky* jsou sice malé, ale dobře prostorově řešené – mají tři pokoje, kuchyni a obývací pokoj. „Snažili jsme se domek navrhnout tak, aby vypadal větší, než ve skutečnosti je,“ tvrdí architekti, kteří navrhli toto **obydlí** s velkými okny.

(Zdroj: <http://tn.nova.cz/clanek/ptaci-budky-pro-lidi-jsou-obydlim-budoucnosti-maji-tri-patra.html>, upraveno)

4. Pozorujte a procvičujte:

Dům má tři patra. = Dům je třípatrový.

Byt má tři pokoje. = Byt je _____.

5. Co znamenají tato slova?

přelidněný – je tam moc lidí

přeslazený – _____

předražený – _____

přesolený – _____

SLOVOTVORBA V DIDAKTICKÉM TESTU

Výchozí text (zkráceno):

Výchova géniů v Čechách

(1) Může vám připadat, že mít výjimečně nadané dítě musí být povznášející pocit. Jistě ano, potvrdili by rodiče malých géniů. Jedním dechem ale řada z nich dodá, že vychovávat **zvídavého** a extrémně chytrého človíčka přináší i řadu starostí.

(5) Když má takové dítě např. v testu odpovědět na otázku, při kolika stupních Celsia vře voda, nezaškrtně sto stupňů jako jeho šikovný spolužák. Ví totiž, že při různých nadmořských výškách a tlacích je bod varu vody různý.

Úloha 21:

Vypište:

1. z první části výchozího textu slovo příbuzné se slovesem *cítit*: _____
2. z první části výchozího textu podstatné jméno cizího původu: _____
3. z páté části výchozího textu přídavné jméno vzniklé odvozováním: _____
4. z páté části výchozího textu víceslovné metonymické pojmenování: _____

ŘEŠENÍ A DOPORUČENÍ:

- 1. z první části výchozího textu slovo příbuzné se slovesem *cítit*:** _____

Správná odpověď: *pocit*

Základové slovo: *cit*

Další příbuzná slova: **citlivý**, **citový**, **přecitlivělý**

Příbuzná slova = slova, která mají stejný kořen

Při odvozování nového slova může někdy dojít ke změně hlásek (střídání, dloužení nebo krácení):
cit – *cítit* (i x í)

- 2. z první části výchozího textu podstatné jméno cizího původu:** _____

Správná odpověď: *géniů*

Je to slovo přejaté z latiny.

Pozor: Další slovo cizího původu v této části je adverbium (příslowce): *extrémně*

- 3. z páté části výchozího textu přídavné jméno vzniklé odvozováním:** _____

Správná odpověď: *nadmořských* (nad-moř-ských x moř-ských x moř-e)

Odvozování = tvoření nového slova z jednoho základového slova pomocí předpon, přípon a koncovek

- 4. z páté části výchozího textu víceslovné metonymické pojmenování:** _____

Správná odpověď: *stupních Celsia*

Víceslovné pojmenování = spojení dvou a více slov, které má význam jenom jako celek

Metonymie = přenesení významu na základě věcné souvislosti, zde stupeň Celsia – jméno jednotky podle jména vynálezce (Anders Celsius – astronom)

VÝCHOZÍ TEXTY K ÚLOHÁM 27–31

TEXT 1

Společenské pravidlo číslo jedna zní: ***** **Významnější je vždy žena, starší osoba, nadřízený.** Těm všem je věnována ve společnosti patřičná pozornost, jim dáváme přednost a prokazujeme úctu, a to například tím, že jim ve společnosti přenecháváme čestnější místo, které je vždy po naší pravici. Mnoho společenských pravidel má svůj původ v potřebě zajistit významnějším osobám pocit bezpečí. To se projevuje při usazování ve voze, při zasedacím pořádku v kině či divadle atd.

Společensky významnější osoba podává ruku jako první a usedá jako první. Co když se ale setkáme se všemi výše jmenovanými najednou? Společensky nejméně významné je pracovní zařazení (nejde-li o vysokou ústavní funkci), jde totiž o faktor relativní a pomíjivý. Společensky nejvýznamnější není ani věk. Rozhodující je pouze příslušnost k ženskému pohlaví. Pokud není na první pohled patrné, kdo je společensky významnější, není třeba po tom pátrat. Trapné rozmýšlení komu máme dát přednost je horší než pohotové a spontánní řešení ať je jakékoli.

Ve společnosti se nejvíce oceňuje umění vyhnout se všemu, co by ostatním působilo újmu. Měli bychom naopak dělat jen to, čím jim uděláme radost. Etiketa není jen soubor pravidel, je to životní styl, který vede k ohleduplnosti a vnímavosti vůči okolí.

(L. Špaček, Malý průvodce etiketou, upraveno)

TEXT 2

Substantivizací adjektiv vznikají **zpodstatnělá přídavná jména**. Původní příznak substance, např. *vrchní číšník obsluhoval hosty*, se stane samostatným označením substance samé, např. *vrchní obsluhoval hosty*.

Substantiva verbální neboli **podstatná jména slovesná** s příponami *-(e/ě)ní/-tí se* tvoří od sloves všech typů, např. *oslepnutí*.

(Příruční mluvnice češtiny, upraveno)

Úloha:

max. 2 body

29

29.1 Vypište z tučně vyznačené části TEXTU 1 zpodstatnělé přídavné jméno.

29.2 Vypište z tučně vyznačené části TEXTU 1 podstatné jméno slovesné.

ŘEŠENÍ:

29.1. Správná odpověď: nadřízený

Vysvětlení:

- nadřízený pracovník = *nadřízený* je přídavné jméno (adjektivum) spojené s podstatným jménem (substantivem) *pracovník*
- když používám jenom slovo *nadřízený*, vzniká zpodstatnělé přídavné jméno (nespojuje se s dalším podstatným jménem), to se cizími slovy nazývá **substantivizace adjektiv** (viz TEXT 2)
- Významnější je nadřízený. = Významnější je nadřízený pracovník.

29.2. Správná odpověď: usazování

Vysvětlení: podstatné jméno (substantivum), které vzniklo ze slovesa (verba) *usazovat* odvozováním

- Odvozování = tvoření nového slova z jednoho základového slova pomocí předpon, přípon a koncovek
- Cizí slovo pro podstatné jméno, které je utvořené ze slovesa, je **verbální substantivum** (viz TEXT 2)